

Питання шевченкознавства

Галина Карпінчук

DOI: 10.33608/0236-1477.2019.03.3-26
УДК 929:52Шевченко+929.532:262.14

РІД ШЕВЧЕНКОВОЇ МАТЕРІ КАТЕРИНИ БОЙКО

У статті за архівними матеріалами з'ясовано родовід Шевченкової матері Катерини Бойко від кінця XVIII ст. до середини XIX ст. Зокрема, встановлено історію роду поета від прадіда Омеляна Бойка; уточнено відомості про найближчих родичів Т. Шевченка – дядька Павла, тіток Дарію, Євдокію й Ганну, розшукано інформацію про ще двох – Варвару та Мотрю. Спростовано твердження, що по лінії матері поета спадкоємців не було. На сьогодні віднайдено відомості про сорока вісьмох двоюрідних братів і сестер, сімдесятьох трьох племінників Т. Шевченка, трьох внучатих небожів. Вичерпний аналіз архівних матеріалів заперечує існування Агафії Якимівни Бойко, про яку в низці повідомлень у медіа йдеться як про матір поета.

Ключові слова: рід, Т. Шевченко, Бойки, архівні матеріали, Моринці, шевченкознавство.

Halyna Karpinchuk. Genealogy of Shevchenko's mother Kateryna Boyko

The article explores the genealogy of Shevchenko's mother Kateryna Boyko based on archival materials of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv, the State Archive of Kyiv Region and the State Archive of Cherkasy Region. The author investigated this family tree starting from the end of the 18th century and until 1859, when Shevchenko visited Ukraine for the last time. In particular, the history of the poet's family in connection with his grandfather Omelian Boyko was analyzed. The assumption that family line of Shevchenko's mother originates from Carpathian rebel and contemporary of Oleksa Dovbush Ivan Boyko was rejected. Some details about the closest relatives of T. Shevchenko, namely his uncle Pavlo, aunts Dariya, Yevdokiya and Anna, have been clarified. Information about two unknown writer's aunts Varvara and Motria has been found.

The assertion that the mother's family line lacked descendants was refuted. The surnames in marriage of the five Shevchenko's aunts, having maiden surname Boyko, have been determined. They were Varvara Kryvenko, Motria Zavaliy, Dariya Diachenko, Yevdokiya Diadenco, Hanna Shkurup. By now we have information about forty nine poet's cousins, seventy four nephews and three great-grandchildren of his aunts. The comprehensive analysis of the archival materials allows the researcher to deny the existence of Ahafiya Yakymivna Boyko, the alleged poet's mother according to some media reports.

The article also refers to the administrative structure, nature and geography of the village Moryntsi in the first half of the 19th century. The life of Ukrainian peasants is described based on the story "Kniahynia" ("Princess") by T. Shevchenko as well as archival documents and research works by V. Hrabovetskyi, V. Orlyk, L. Pohylevych, O. Stepanyshyna.

Keywords: genealogy, Shevchenko, Boykos, archival materials, Moryntsi, Shevchenko Studies.

Слово *мамо*. Великеє,
Найкращеє слово!
“У нашім раї на землі...”

Про Шевченкову матір Катерину Бойко та її рід відомо небагато. У найфундаментальнішому на сьогодні дослідженні витоків Шевченкової родини, над яким працював правнук поета по сестрі Катерині Дмитро Красицький, указано, що матір Тараса Шевченка зростала в сім'ї Якіма та Параски Бойків у с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії (нині – Звенигородського р-ну Черкаської обл.). Мала трьох сестер – Одарку, Євдокію, Ганну та брата Павла [15, 37; 16, 87].

Такі відомості досліднику вдалося з'ясувати за метричними та інвентарними книгами, сповідними розписами, ревізькими реєстрами, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України (м. Київ; далі – ЦДІАК України), Державному архіві Київської області (далі – ДАКО) та Державному архіві Черкаської області (далі – ДАЧО). Саме ці документи містять найповнішу інформацію про коріння українських родин та є найавторитетнішим джерелом для встановлення їхнього родоводу.

На жаль, не всі документи дійшли до нашого часу. Найперші архівні матеріали, що стосуються родинних зв'язків між поколіннями жителів с. Моринці, належать до кінця XVIII ст. У цей час у селі проживало понад тисячу осіб. У сповідній книзі за 1788 р. записано 1003 мешканці [74, 18]. На початок XIX ст. число зросло на половину: 1817 р. у Моринцях значиться вже 1474 жителів із майже рівномірною кількістю чоловічого та жіночого населення (717 і 757 осіб відповідно) [77, 139 зв.].

Самі ж Моринці разом із селами Будища, Вербівка, Вільшана, Воронівка, Гнилець, Зелена Діброва, Журавка, Кирилівка, Майданівка, Пединівка, Сегединці, Тарасівка Звенигородського повіту Київської губернії¹ значилися серед володінь поміщика, племінника Григорія Потьомкіна, дійсного таємного радника, генерал-лейтенанта Василя Енгельгардта (01.04.1755/1758–12.05.1828)² [20, 30–31]. Крім Київщини, В. Енгельгардт мав землі в Катеринославській та Херсонській губерніях, а також опікувався родовими маєтками в Смоленській, Калузькій, Костромській, Ярославській губерніях. Належав до дрібнопомісних російських дворян німецько-балтійського походження. Загальна кількість ревізьких душ, підпорядкованих поміщику – 18 000.

Із переїздом на початку 1790-х років в Україну В. Енгельгардт осів у Будищах, останні роки життя провів у Вільшані. У “Російському біографічному словнику” його охарактеризовано як доброго господаря, чуйного до потреб селян і водночас суворого до крадіїв та п'яниць [71, т. 24, 250].

1793 р. Правобережна Україна, до якої належала і більша частина земель Черкащини, після другого поділу Речі Посполитої відійшла до Російської імперії й відповідно потрапила під вплив імперських законів. Батьківщина Шевченка відчула на собі їх дію ще за генерал-фельдмаршала, князя Г. Потьомкіна. Згідно з імперськими порядками селяни не мали права самовільно покидати власні обійстя (указ Катерини II від 3 травня 1783 р.) [76, т. 21, 910, № 15724], 3 дні на тиждень працювали на поміщика³ (маніфест Павла I від 5 квітня 1797 р.) [67, т. 24, 587, № 17909], щорічно сплачували податки грошима та натуральним оброком [67, т. 21, 908–911, № 15724; 67, т. 23, 530, № 17222].

Про економічний стан села свідчить інвентарний опис за 1796 р. Із нього дізнаємося, що в цей час у Моринцях була власна корчма, два шинки, дві комори, шпихлір⁴, винниця, стайня з возівнею⁵, шопа, льох, кадовня⁶ [8, 2].

Усі мешканці с. Моринці за інвентарним описом 1796 р. поділялися на тяглових (господарі, які мали волів) і піших, тримали не більше 4 волів в

¹ Нині ці села належать до Черкаської обл. із таким районним підпорядкуванням: Будища (на сьогодні – Будище), Гнилець, Кирилівка (нині – Шевченкове), Майданівка, Пединівка, Тарасівка – усі Звенигородського р-ну; Вільшана, Вербівка, Воронівка, Журавка, Зелена Діброва, Сегединці – усі Городищенського р-ну.

² Тут і далі дати подано за календарем старого стилю.

³ Панщина була обов'язковою для всіх селян віком від 18 до 50 років, крім непрацездатних. Тяглі, напівтяглові селяни працювали на поміщика по два дні на тиждень, піші – по три [83, 151–152].

⁴ Приміщення для зберігання зерна.

⁵ Піддаштя для господарського реманенту – плугів, рал, драбинчастих і чумацьких возів тощо.

⁶ В оригіналі “кадовня”. Місце для вилужування поташу, тобто очищення калієвої солі вугільної кислоти, яка використовується як добриво, а також у скловиробництві, миловарінні, відбілюванні та фарбуванні тканин.

обійсті (таких власників ще називали парними або четверними селянами). 1796 р. 15 інвентарних номерів мали по чотири воли (зрідка кілька господарів об'єднувалися для співпраці, тоді їм присвоювали один інвентарний номер); 10 інвентарних номерів – по 3 воли; 44 інвентарні номери – 2 воли (такі господарі належали до напівтяглових селян або бичкових); 22 інвентарні номери – одного вола. Цих тварин використовували у всіх сільськогосподарських роботах – орали, засівали, збирали врожай для себе та землевласника. Близько половини селян за інвентарним описом 1796 р. тяглої сили не мали¹.

Серед моринських жителів із найбільшими прибутками значаться сім'ї Лавріна Завалія, Онисія Кривенка, Івана Макаренка, Лук'яна Тютюнника – усі вони мали по 3–4 воли та пасіки. Господарі з двома волами – Іван Бойко, Микита Проценко, Павло Терещенко, Михайло Цяпенко та ін. Указано тут прізвище і Якіма Бойка, садиба якого в інвентарній книзі описана під номером 100.

“Дворы хазяйск[и]е²: 100
№ дѣльчег[о] инвентар[я]: 109
№ сказковый селян: 112
Стан поддан[н]их: тягли, воли – 2
[Имя и фамилия хозяина]: Яким Бойко
Число душ: мужска – 2, женска – 4
Чинш стареми сребреми рублями по злотих
читаючи³: рубли – 5, полты –
С пасек:
пней пасеки – 34
оплата стареми рубля[ми]: грив[ны] – 34

О сыпѣ от волов:
мука ржана: корцы – 2, гарцы –
ячмень: корцы – 1, гарцы –
овес: корцы – 1, гарцы –

Должность подда[н]ных:
сѣно: пуды – 10, фунты –
дрова: саже[нь] – ; фур – 4
от 2 волов: колод – 1
от 2 волов: фур – 1
косове: днѣ – 1” [8, 5 зв.–6].

Як бачимо із запису, 1796 р. глава сім'ї Я. Бойко сплатив чинш у розмірі 5 карбованців сріблом (по 2,5 карб. від вола). Господар досконально знався на бджолярстві – за кількістю вуликів його пасіка була сьомою в селі й нараховувала 34 колоди (податок становив 34 гривні – 3 карб. 40 коп. сріблом). Щорічний натуральний оброк Бойків, як і в усіх напівтяглових селян, складав 2 корці⁴ житнього борошна (12 пудів)⁵, 1 корець ячменю (6 пудів), 1 корець вівса (6 пудів). Упродовж року сім'я заготовила для панського двору 4 вози дров (віз у Бойків був власний), 10 пудів сіна, відбула 1 день косового, тобто відпрацювала на панському полі.

Для селян, у господарстві яких було 4 воли, податки, крім косового, збільшувалися вдвічі. Водночас піші селяни платили по 2 руб. чиншу, відпрацювали 1 день косового та 12 днів пішого, податків натуральним оброком не сплачували.

У цілому в цей рік до панської економії надійшло із податків 205 корців житнього борошна, 102 корці ячменю, 1025 пудів сіна, 410 возів дров, а також 1024 колоди дерева [8, 8 зв.].

Як бачимо із інвентарного опису за 1796 р., у Моринцях проживала також шляхтянка-вдова Дружбинська та єврей Лейба, вони сплачували тільки грошовий податок – 3 та 2 руб. відповідно.

Загальний річний прибуток з усіх податків та відробітків селян у перерахунку на гроші склав 12080 злотих 25 грош [8, 8 зв.].

¹ За інвентарною книгою 1796 р. нараховується 183 інвентарні номери, 14 із яких наприкінці документа не пронумеровані.

² Документи цитуються мовою оригіналу зі збереженням усіх орфографічних особливостей, відкинуто тільки прикінцевий ъ. У квадратних дужках розкрито скорочення чи незначні пропуски.

³ Податок селяни сплачували срібними рублями, а загальну суму наприкінці писар записував у злотих.

⁴ Корець – давня міра ваги сипких речовин, що дорівнює близько 100 кг.

⁵ Пуд – 16,4 кг.

Часть вторая браки соединившихся

19	Потрохратскому обществу Уста ад Владимир кия прихвденна Фиттеля Сми суди то адни зь полицкоу Ириков додурь Фитте ля Селеня моринца Ивана мезур. риди	Владимир пестро к адни Фитте Сми мо риди
39	Овдьянгалъ Иереъ ал. Иереъ Јасарѣ Сми потрохратскому обществу море Оша Ианова додурдиренна Фиттеля моринцова зь уршищень пемидень додурь Фиттеля погасеъ Сми море риди Иредога. Фидейла твривль бракомъ	Сми твривль Фитте море Сми моринца
10	Овдьянгалъ Иереъ Фимитраи Заррицкиъ потрохратскому обществу молодина Бортимиа Хемдрина Фиттеля моринцова зь дотачевъ фредога додурь Фиттеля Сми риди Моринца Месторни вдопъ вверднотъ твривль бракомъ	Сми Фитте море Фитте Сми моринца
11	Овдьянгалъ Иереъ Фимитраи Заррицкиъ потрохратскому обществу молодина Григорія Шевчина сси теля Селеня Кузюлаки зь дотачевъ Фиттевином додурь Фиттеля морин цова Якимъ вонна твривль бракомъ	Владимир фредога Фитте море Сми моринца

Селеня

Запис про одруження Григорія Шевченка та Катерини Бойко, батьків поета. 3 листопада 1801 р. Метрична книга с. Моринці. ЦДІАК України

Число			Посполитіє Мѣсь Домашніє	Поназаніє Дѣйства			
Лѣто	Мѣсяцъ	Дни		Срѣда	Пятниця	Суббота	Неделя
28	1	106	Уліянна Кисейка вдова	70			
		107	Евдопія	14			
29	1	106	Внчовіи настѣжно	40	Лш		
		108	Лнна	27			
		107	Іваннѣ	10			
		109	Евдопія	14			
		110	Евросинія	6			10
		111	Елена	5			
		112	Анофія	1			
30	1	108	Іваннѣ вдовѣ	31			
		113	Павасиенія	27	Бш		
		114	Баввора	14			
		115	Матвона	9			
		116	Давія	4			
		117	Евдотрія	3			10
31	1	109	Іваннѣ вдовѣ	45			
		113	Уліянна	32			
		110	Стефанъ	14	Лш		
		111	Андрѣя	8			
		112	Авва	1			
		119	Христіана	16			тш
		120	Устинна	4			ст
		121	Аннѣя	2			ш
32	1	113	Іваннѣ вдовѣ	50			
		122	Улія	33	Бш		
		114	Анонѣя	19			
		115	Іоаннѣ	4			тш
		116	Іваннѣ	1			

Мори

Родина Якіма Бойка. Сповідний розпис с. Моринці, 1788 р. ЦДІАК України

Краєвид с. Моринці. Фото С. Притикіна, 1935 р. ВР ІЛ.

На початку ХІХ ст. оподаткування населення суттєво зросло. Як дослідив В. Орлик, 1810 р. грошова повинність із кожної ревізької душі становила 2 руб., через два роки ця сума підвищилася на рубль, а 1816 р. подушне зросло ще на 25 коп. у зв'язку із витратами на облаштування великих державних доріг. 1818 р. відбулося чергове підвищення податку ще на 5 коп. із метою розвитку водних шляхів сполучення. Загалом упродовж 1794 – 1818 рр. подушне із 0,85 руб. (1 руб.) зростало до 3,3 руб., тобто майже в чотири рази. За цією ставкою сплачували податок державні, військові, удільні, поміщицькі й приписані до різних відомств селяни [66, 237].

Жив Яким Бойко на краю села, що отримав назву Копіїв куток (нині це майже центр Моринців). Саме ж село розташовувалося в мальовничій місцевості з широкими полями й високими пагорбами та здавна славилася садами, про що згадував краєзнавець Л. Похилевич у “Сказанні про населені місцевості Київської губернії” [68, 389]. Урочистості живописним моринським пейзажам додавав новий дерев'яний храм православного віросповідання, освячений у пам'ять апостола Іоана Богослова 1784 р. на місці давнішого греко-католицького [93, 687]. Опис Іоано-Богословського храму Шевченко залишив у повісті “Княгиня”, пригадуючи свою мандрівку із Кирилівки в пошуку залізних стовпів: “...и по одну сторону село, и по другую сторону село, и там из темных садов выглядывает треглавая церковь, белым железом крытая, там тоже выглядывает церковь из темных садов и тоже белым железом крытая...” [91, т. 3, 152–153].

Саме в Моринцях і народився майбутній поет, про що вперше повідомив О. Лазаревський у публікації “Матеріали для біографії Т. Г. Шевченка”, уміщеній у журналі “Основа” за березень 1862 р. [18, 4–5]. Цю інформацію подали також В. Маслов [19, 7], В. Шевченко [90, 35], М. Чалий [87, 8], а О. Кониський у

статті “Подорож у рідні села Шевченка (1892 року)” доповнив її згадкою про Шевченкового діда Якіма Бойка і навіть залишив опис хати, у якій начебто народився Шевченко: “...за городом малесенький двір, загорожений з вулиці низеньким корявим плетнем. Коли ввійти в сей дворик з вулиці, зараз біля воріт вліворуч стоїть невеличка хатина, низенька, непричепурена, вкрита, звичайно, соломою, покрівля почорніла, потрухла. Хата стара, рублена в углі з доброго дерева; завдовжки ступнів сім, завширшки, може, буде п'ять; вікна маленькі – двоє на двір, третє з того причілка, що до вулиці; у вікнах шибочки з шматків, темні, поржавілі” [12, 170].

Археологи З. Гудченко та Ю. Хохол, які в червні 1981 р. під керівництвом наукового співробітника Інституту археології АН УРСР Г. Івакіна проводили розкопки подвір'я Я. Бойка, припустили, що в садибі, окрім хати, могли розташовуватися ще такі будівлі: “<...> приміщення для худоби на кілька відсіків, повітка з возівнею для господарського реманенту, клуня, де зберігали у снопах і обмолочували хліб, льох, можливо, темник для зимівлі бджіл, криниця тощо” [2, 103]. Такого висновку дослідники дійшли за кількістю податків, які сплачували Бойки.

Т. Шевченкові було відоме місце свого народження, хоча в автобіографії, написаній на прохання співредактора журналу “Народное чтение” О. Оболенського, поет записав, що з'явився на світ у Кирилівці [91, т. 5, 191]. Шевченко знав про зв'язок із Моринцями, це за спостереженням історика В. Грабовецького [1, 84] зрозуміло з виписки з метричної книги, у якій місцем народження Шевченка вказано саме це село. Її Шевченкові надала Київська духовна консисторія 23 грудня 1846 р. для пред'явлення в Імператорський університет Св. Володимира в Києві, де художник брав участь у конкурсі на заміщення вакантної посади вчителя малювання.

Після О. Кониського Шевченкові біографи та дослідники його родоводу зосереджували свою увагу здебільшого на батьковій гілці роду, закономірно приділяючи суттєву увагу братам і сестрам поета та їхнім нащадкам. Натомість про рід матері К. Бойко за понад півтора століття у шевченкознавстві усталилася думка, що він спадкоємців не мав та занепав ще за життя митця [88, т. 5, 501].

У родині Шевченків зберігся переказ, що дід Тараса Яким Бойко був вихідцем із Карпат, а саме – сином Івана Бойка. Нащадки поета Дмитро та Людмила Красицькі припускають, що в другій половині XVIII ст. І. Бойко з малим Якимом оселився в Моринцях (причина переселення невідома), де невдовзі й помер, залишивши хлопця на виховання знайомому, найімовірніше, сусідові Михайлові Цапенку [14, 39:7]. Це міркування Красицькі підтверджують і тим фактом, що Бойків до Якіма у Моринцях начебто ніколи не було.

Про ймовірне бойківське коріння Шевченка згадують О. Дмитренко та М. Шудря в повісті-пошуку “Верховіть черешчатого дуба...”, опублікованій 1984 р. в шевченківському збірнику “В сім'ї вольній, новій...”. Її автори дотримуються міркування, що бойки з Покуття з'явилися на Звенигородщині в середині XVII ст. під час Хмельниччини [3, 130–131].

Переказ родини Красицьких зацікавив письменника С. Пушика. Знавець фольклору карпатського краю знайшов підтвердження родинному припущенню в матеріалах судового процесу опришків, який відбувся в Станіславові (нині – Івано-Франківськ)¹ у XVIII ст. Ці першоджерела використані в розвідці “Славетний предок Кобзаря” [69, 231–274]. С. Пушик пише про Івана Бойка – товариша й побратима Олекси Довбуша, який 1745 р. очолив опришківський рух

¹ Їх публікація належить Ю. Целевичу, який виявив документи серед рукописів бібліотеки Оссолінських. Датуються матеріали 1703 – 1723 рр. та 1738 – 1781 рр. Див. газету “Діло” за 1882 р. (ч. 36–40), продовження публікації у випусках “Діла” за січень – лютий 1890 р. та листопад 1891 р.

(після смерті Довбуша). Автор схиляється до думки, що під прізвищем Бойка буцімто опришкував старший брат Олекси Довбуша – Іван [69, 248–249]. Загін Івана Бойка орудував не тільки на Покутті, а й у козацькій частині України. 1759 р., після здобуття м. Болехова на Прикарпатті, Іван Бойко пішов на Запорозьку Січ, звідки нападав на шляхетські маєтки на Київщині та Волині [69, 248]. У ті роки Іван Бойко й міг оселитися в Моринцях, Шевченковій батьківщині, міркує С. Пушик. Дослідник, роздумуючи над імовірним походженням Шевченкового прадіда, висуває власні гіпотези. У розділі “Чия дитина Яким Бойко?”, крім неодруженого Івана Бойка [69, 253], до переліку ймовірних батьків Якіма потрапляє Олекса Довбуш [69, 263] та опришки з його ватаги – Григорій (Гринь) Гуцул (Гушул-Бісик) [69, 260], Василь Баюрак, Герасим (останній, за припущенням С. Пушика, міг доводитися батьком також Олексі Довбушу [69, 264, 267]). Так і не приставши на бік жодної з висунутих гіпотез, в останньому розділі статті “Що ж сталося з прадідом Кобзаря?” С. Пушик все-таки веде мову про опришка Івана Бойка як Шевченкового прадіда [69, 269]. І навіть припускає, що Іван Бойко брав участь у Коліївщині 1768 р. і що був засланий у Нерчинськ (нині – адміністративний центр Нерчинського р-ну в Забайкальському краї, Сибір, РФ) [69, 272].

За матеріалами станіславського суду письменник зробив спробу з’ясувати також ім’я матері Якіма Бойка. Нею, на думку С. Пушика, могла бути гуцулка Ганька, засуджена за підпал панських маєтків на Подолі [69, 263]. Краєзнавець додає, що сестра і дружина Олекси Довбуша мали таке ж ім’я, котрась із них, можливо, і підпалила будинки поміщиків із наміром помститися за втрату брата або ж чоловіка. Водночас дослідник припустив, що під іменем Ганьки могла переховуватися й Мар’яна Бойчиха, яка буцімто була матір’ю Олекси Довбуша [69, 267].

Прототипи Мар’яни Бойчихи та Івана Бойка С. Пушик убачає в Шевченкових поемах “Мар’яна-черниця” та “Варнак” [69, 267, 272–273].

Жодна із запропонованих версій С. Пушика про Шевченкових карпатських прадіда та прабабу – опришків – насправді не підкріплена документально. Усі вони спираються на фольклорні тексти, у яких ідеться тільки про окремі епізоди з життя народних месників. Недостатньо фактів із біографії карпатських героїв і у використаних автором матеріалах судової справи, що її метою було викрити діяльність опришків та викоринити опришківський рух.

Результати дослідження С. Пушика, не зважаючи на суперечливу джерельну базу, потрапили до інших праць. Про Івана Бойка як Шевченкового прадіда-опришка згадується в праці П. Жура “Труди і дні Кобзаря” [5, 18; 6, 10]. Цю ж інформацію було введено в перший та п’ятий томи “Шевченківської енциклопедії” [88, т. 1, 462; 88, т. 5, 701].

Твердження С. Пушика про опришківське коріння Шевченка заперечив М. Шудря в статті “Шевченків рід” [92, 29], опублікованій у журналі “Віче” за 2006 р. (№ 5–6). Через два роки у праці “Моринці. Сторінки історії села Тараса Шевченка та вшанування його Кобзаря” В. Грабовецький у співавторстві з В. Неумитим зауважили: “<...> відсутність більш ранніх відомостей не дає змоги прослідкувати походження роду Якіма Бойка та час поселення Бойків у Моринцях” [1, 76].

Документи ЦДІАК України та ДАКО остаточно спростовують припущення С. Пушика про Якіма, сина опришка Івана Бойка, і заперечують твердження Красицьких про відсутність інших Бойків у Моринцях. Зі сповідної книги с. Моринці за 1787 р. дізнаємося, що тут мешкав також Гнат Бойко (59 р.) та його брат Яким (62 р.) [73, 43 зв.], у сповідному розписі за 1788 р. згадується вже тільки Гнат [74, 12 зв.]. Зустрічаються Бойки й серед жителів сусідніх сіл.

Зокрема, у Кирилівці наприкінці XVIII ст. мешкали Сидір [74, 66], Олексій [74, 66 зв.] та Григорій Бойки [74, 75 зв.], а також Петро та Іван Бойченки [74, 70]. На сьогодні прізвище Бойків на Черкащині одне з найпоширеніших (підрахунок журналіста В. Трохименка) [3, 131].

Цікаво, що сусідом тридцятиоднорічного Якіма Бойка в сповідному розписі за 1788 р. значиться саме Іван Бойко [74, 5]. Однак він не міг бути карпатським опришком хоча б тому, що мав близько сорока трьох років, а Івану Бойку з Карпат на той час мало б виповнитися 60 – 70 років, якщо він опришкував у ватазі Олексі Довбуша, яка діяла в 1738 – 1745 рр. Помер моринський Іван Бойко 18 лютого 1803 р., дяк записав небіжчику 65 р. [34, 644 зв.]. Родини моринських Якіма та Івана Бойків могли поєднувати кривні зв'язки. Після смерті Івана залишилася вдовою його дружина Уляна Тимофіївна (до заміжжя Шкуруп) [28, 374]. За сповідним розписом 1812 р. Уляна жила разом із доньками Улянєю й Секлетою при одружених синах Саві та Андрію [76, 673 зв.]. Ще 1802 р. одна зі старших доньок Івана Бойка – Устина – одружилася із Федором Копієнком [33, 34 зв.]. Невідомо, чи цей Федір походив із тих Копіїв, у яких згодом оселилися Шевченкові батьки. В академічній біографії 1984 р. вказано, що Шевченки в Моринцях жили в хаті засланою в Сибір Колесника, котрого прозвали в селі Копієм [85, 12]. Однак обидва прізвища зустрічаються в Моринцях ще наприкінці XVIII ст.

У збережених сповідних книгах не згадані імена по батькові Якіма та Івана Бойків. Важливі свідчення вдалося розшукати в ревізькому реєстрі с. Моринці за 1816 р., що зберігається в ДАКО. Тут Яким Бойко записаний сином Омеляна [70, 192 зв.]. Цілком можливо, що така вказівка імені по батькові є звичайною помилкою писаря, як це нерідко бувало. Ім'я по батькові Якіма Бойка вдалося підтвердити із метричної книги за 1833 р., де в частині з відомостями про померлих у жовтні читаємо: “Четвертого числа житель села Моринец, помѣщика Павла Василієва, сына Энгельгардта, крестьянин Іоаким Емельянов, сын Бойко, лѣта умершего 85” [уводиться в науковий обіг вперше – Г.К.] [62, 566 зв.]. Обидві нотатки (у ревізькому реєстрі та метричній книзі) зроблені з різницею в сімнадцять років різними писарями, що, на нашу думку, дає підстави вважати вказану інформацію цілком достовірною. Отож, Яким Бойко народився на Звенигородщині в сім'ї Омеляна Бойка, який і був прадідусем поета.

Архівних документів недостатньо, щоб з'ясувати з якого роду походила дружина Якіма Бойка і бабуса Т. Шевченка – Параска. Але запис у метричній книзі за 1812 р. уточнює дату її смерті: 18 лютого “жителька села Моринец Параскева Бойчиха умре” [43, 454 зв.], їй записано 53 р. (у “Шевченківській енциклопедії” датою смерті помилково вказано 1810 р. [88, т. 5, 501]). Другою дружиною Якіма Бойка була Меланка (1761 – після 1833) [70, 193; 79, 1262 зв.]. Дітей із Якимом вони не мали. Як пригадують Красицькі, Меланка вирізнялася лагідною вдачею, любила обдаровувати внуків гостинцями [14, № 39, 7].

Метричні та сповідні книги суттєво уточнюють також інформацію про склад сім'ї Якіма та Параски Бойків. З їх сторінок стало відомо, що в подружжя зростало не п'ятеро дітей, як вважалося раніше, а щонайменше семеро. Крім уже згаданих Катерини, Одарки, Павла, Євдокії та Ганни, Бойки виховували ще двох доньок – Варвару (1874 р. н.) та Мотрю (1779 р. н.). Про це свідчать сповідні розписи за 1787 та 1788 рр. [73, 48 зв.; 74, 5]. Звідси ж дізнаємося, що Дарія Бойко народилася 1781 р., а Катерина – 1785 р. Отож Шевченкова матір була не найстаршою донькою в родині, як значиться в науково-популярній статті “Гілки Шевченкового роду” [14, № 41, 8], а четвертою дитиною Якіма та Параски. Ці відомості слід уважати достовірними попри відсутність

відповідних метричних книг. При порівнянні різних записів видно, що вік дітей нотувався дяками досить точно. Майже неможливо було помилитися, коли дитині виповнилося всього лиш два роки, саме стільки мала Катря 1787 р. [73, 48 зв.]. Павло Бойко народився не раніше 1788 р. [75, 84 зв.], Євдокія – 1791 р. [75, 84 зв.], Ганна – 9 вересня 1796 р. [29, 641 зв.].

З усіх нащадків подружжя Бойків до сьогодні було відомо про долю лише двох – Катерини і Павла – матері Т. Шевченка та його дядька. Як свідчать архівні матеріали, інші діти Бойків – дівчата Варвара, Мотря, Дарія, Євдокія, Ганна – також створили власні міцні родини й залишили продовження свого роду. (Шевченкові вони доводилися рідними тітками та двоюрідними братами і сестрами).

Найперші відомості про заміжжя спадкоємиць Якіма Бойка знаходимо в метричній книзі за 1793 р., де в частині про укладені шлюби значиться: “Сего села Моринець жителя Лаврѣна Завалѣя син, отрок Сидор [одружився] с дочерью сего села жителя Якіма Бойка, дѣвчиною Матроною” (запис від 14 липня) [28, 377].

У родині Мотрі (1776 – ?) [70, 179] та Сидора (1774 – ?) [70, 178 зв.] Завалієнків¹ народилися Софія (17.09.1796 – 07.07.1797)² [29, 641 зв.; 30, 484 зв.], Андрон (1801 – ?) [70, 178 зв.], Марія (1801 – 27.07.1804) [35, 508], Оксана (1802 – 31.07.1804) [35, 508 зв.], Марія (01.04.1804 – ?) [35, 498], Пилип (1807 – ?) [70, 178 зв.], Гнат (20.12.1810 – ?) [41, 397 зв.], Наум (01.12.1813 – ?) [44, 853], Марія (22.07.1817 – ?) [49, 52 зв.], Марко (29.03.1822 – ?) [54, 64]. Між 1821 та 1823 рр. Мотря Завалієнко овдовіла [78, 147 зв.].

Як бачимо зі сповідного запису за 1834 р., Шевченків двоюрідній брат Пилип Завалій 10 січня 1828 р. одружився з Анастасією (1808 – ?), донькою Сави Терещенка [60, 563]. Цей Терещенко доводився також батьком Каленикові (1885 – 25.05.1819) [51, 49 зв.], жінкою якого була Оксана Антонівна (1788 – ?), у другому шлюбі Шевченкова мачуха [55, 57]. Із сповідних книг за 1834 р. та 1848 р. наразі відомо, що Пилип і Настя Завалії мали доньок Мотрону (09.11.1829 – ?) [61, 618], Марину (1833 – ?) [79, 1257], Тетяну (1836 – ?) і сина Гната (1840 – ?) [80, 617]. А зі сповідних книг за 1850 та 1859 рр. дізнаємося, що П. і Н. Завалії разом із дітьми Гнатом та Тетяною належали до міщан, тобто вільних селян³ [81, 620 зв.; 82, 607 зв.; 17, 160–162]. На той час вони були єдиною селянською сім'єю в Моринцях, уписаною до цієї графи⁴. Як вдалося з'ясувати, П. Завалій із 1836 р. працював прикажчиком (управителем) у сусідньому з Моринцями с. Пединівка. Про це свідчить реєстр “Об економах или приказчиках помещичьих имѣній Звенигородского уѣзда Киевской губерні”, укладений 1849 р. [65, 71 зв.–72]. Очевидно, тоді й отримав звільнення з кріпацтва.

Ще один Шевченків двоюрідній брат, церковний староста [11, 342 зв.] Гнат Сидорович Завалій одружувався двічі. За першим шлюбом із Єфросинією Семенівною (1814 – ?) мав синів Панаса (1834/1836 – ?), Дмитра (1848 – ?)

¹ У метричних книгах та сповідних розписах ця сім'я зазначена частіше як Завалієнки, а в їхніх дітей переважає коротка форма прізвища – Завалій.

² Тут і далі дати народження та смерті спадкоємців Бойків встановлені за двома джерелами: 1) метричними книгами від кінця XVIII ст. і до 1829 р. включно, тобто до виїзду Шевченка з Енгельгардом до Вільна; 2) сповідними розписами – до 1859 р., часу останньої подорожі Шевченка в Україну. Дати, наведені за сповідними розписами, є приблизними та потребують уточнення за метричними книгами. Водночас не всі сповідні розписи першої половини XIX ст. збереглися, тому за 1830 – 1859 рр. не враховано інформацію про дітей, що померли немовлятами чи малолітніми. Джерела, за якими з'ясовано дати народження та смерті всіх осіб, винесено за круглі дужки.

³ Значення терміна “міщанин” із документів про сільське населення витлумачено в праці І. Крип'якевича “Богдан Хмельницький”.

⁴ Серед вільних людей у с. Моринці за 1859 р. значиться ще тільки сімнадцятирічна Параскева, донька дворянина Івана Дружбинського.

та доньку Марію (1846 – ?) [80, 625; 81, 617]. Одружився вдруге з Мариною Леонтіївною (1815 – ?); подружжя виховувало, крім згаданих дітей, сина Михайла (1850 – ?) та доньок Пелагію¹ (1845 – ?), Ольгу (1855 – ?), Домаху (1857 – ?) [82, 613]. Найстарший син Панас (двоюрідний небіж поета) за сповідною книгою 1859 р. вже мав дружину Мотрону Давидівну (1837 – ?) і дітей Василя (1855 – ?), Миколу (1857 – ?), Степана (1858 – ?) [82, 613].

Інший двоюрідний брат поета – Марко Сидорович Завалій побрався із Євдокією Іванівною (1827 – ?), 1859 р. вони виховували п'ятирічного сина Івана [82, 615 зв.].

Із сповідної книги с. Моринці за 1848 р. відомо, що в домі Заваліїв мешкала також удова Афанасія (1819/1823 – ?) із дітьми Дмитром (1842 – ?), Наумом (1843 – ?), Пелагією (1842 – ?), Тетяною (1846 – ?) [80, 617]. Вона, очевидно, була заміжною за Наумом Завалієм. 30 січня 1849 р. Афанасія Микитівна вийшла заміж удруге за моринського жителя Якіма Пилиповича Колесника (1823 – ?) [63, 1487 зв.].

Наступний запис у метричній книзі уточнює дату шлюбу Григорія Шевченка й Катерини Бойко. Сталася ця урочиста подія 3 листопада 1801 р. [32, 248]. У шевченкознавчих працях роком одруження Шевченкових батьків названо 1802 р. [5, 20; 88, т. 6, 872, 874; 89, т. 2, 102, 358]. Григорій і Катерина Шевченки зростили та виховали шестеро дітей: Катерину (20.11.1804 – 11.07.1848)² [35, 68 зв.], Микиту (28.05.1811 – бл. 1870) [42, 507], Тараса (25.02.1814 – 26.02.1861) [45, 695 зв.], Ярину (12.05.1816 – 1865) [48, 25 зв.], Марію (26.01.1819 – 1846) [51, 87], Йосипа (08.04.1821³ – бл. 1878) [53, 94].

Упродовж 1810 – 1815 рр. родина Шевченків мешкала в Моринцях. Тут народилися Микита й Тарас. Джерелом сміливих припущень серед любителів Шевченкового слова став запис у метричній книзі від 25 лютого 1814 р. про народження Тараса. У ньому матір'ю майбутнього поета названо не Катерину, а Агафію: “У жителя села Моринці Григорія Шевченка и жены его Агафії родилсся сын Тарас, молитвовал и крестил Богословской церкви священник Алексій Базаринскій 28 [февраля]” [45, 695 зв.]. Кілька років тому документальне свідчення зацікавило журналістку Світлану Усенко, яка провела власне розслідування з метою з'ясувати особу Агафії. Результати пошуку С. Усенко використала під час написання сценарію документально-біографічного фільму “Таємниці генія Шевченка” (2014), знятого каналом “1+1” із нагоди 200-річчя поета.

У фільмі Агафію названо матір'ю Шевченка. Вона буцімто була молодшою сестрою Катерини, донькою Я. та П. Бойків. Згідно зі сценарієм фільму, сина народжувала незаміжною. Батьки віддали дитину на виховання Григорію та Катерині Шевченкам. У такий спосіб Агафію начебто було врятовано від ганьби. Щоб обман не було викрито, відзначає С. Усенко, Шевченки і жили якийсь час в Моринцях (нагадуємо, що їхній переїзд відбувся за понад три роки до народження Тараса). Саму ж дівчину Я. Бойко буцімто відправив у с. Лозівок (нині Черкаського р-ну Черкаської обл.), що майже за сотню кілометрів від Моринців, де і сьогодні, як з'ясувала журналістка, мешкають її нащадки – родина Максима Ісаєнка.

За архівними матеріалами с. Моринці С. Усенко встановила також, що дівчинка народилася між 1793 та 1796 рр. “Сенсаційну знахідку” журналістка, яка водночас є і ведучою фільму, підкріпила покликанням на інвентарні книги

¹ Очевидно, Пелагія – донька від першого шлюбу Марини Леонтіївни.

² Дати народження сім'ї Шевченків звірено за метричними книгами, а дати смерті проставлено за “Шевченківською енциклопедією” (т. 1, 6).

³ У багатьох шевченкознавчих працях вказано, що Йосип народився в березні.

цього часу. З них дізнаємося, що 1793 р. сім'я Бойків складалася з 5 осіб – Я. Бойка, дружини Параски та дітей Павла, Дарії й Катерини [7, 499], натомість інвентарна книга за 1796 р. засвідчує появу в Я. та П. Бойків ще однієї дитини – дівчинки. Її авторка фільму і вважає за Агафію. Хоча дізнатися ім'я немовляти із запису неможливо, адже в документі відображено тільки кількісний склад сім'ї [8, 5 зв.].

Ім'я дитини подає метрична книга за 1796 р., що зберігається у ЦДІАК України (ф. 127, од. 1012, спр. 1064). Тут, зокрема, записано: 9 вересня “крестил иерей Алексей Базаринский младеницу Анну от родителей благочестивых Иоакима Бойка и жены его Параскевы, жителей села Моринец” [29, 641 зв.]. Доля Ганни Бойко прослідковується з архівних документів першої половини ХІХ ст.

Збережених матеріалів (метричних та інвентарних книг, сповідних розписів, ревізських реєстрів) цілком достатньо, щоби спростувати також припущення про ймовірне народження Агафії в якийсь інший рік – до чи після 1796 р. Зокрема, ім'я Агафії Бойко не згадується в жодній із метричних книг с. Моринці, які збереглися повністю із 1800 р. і до 1814 р.¹ – часу народження Шевченка.

Якщо припустити, що Агафія народилася в період із 1780 – 1790 рр. (на жаль, метричні книги за цей час майже повністю втрачені), то в наявних сьогодні інвентарних описах за 1793, 1796 рр., а також у сповідних розписах початку ХІХ ст. про неї неодмінно була б згадка. Однак імені “Агафія Бойко” нема в жодному з документів. Зі сповідного розпису за 1809 р. довідуємося, що того року сім'я Бойків складалася із Якіма, Параски та їхніх дітей Павла, Євдокії, Ганни [75, 84 зв.]. А зі сповідного запису за 1812 р. відомо, що Я. Бойко проживав із Ганною, Павлом та його дружиною Мотроною [76, 673]. Очевидним є висновок, що Агафія не могла бути ні ровесницею, ні молодшою сестрою Катерини.

У разі, якщо б Агафія Бойко вийшла заміж ще до 1787 р. (цим роком датується найперший збережений сповідний розпис с. Моринці) і під іншим прізвиськом її слід загубився, то на 1814 р. цій жінці виповнилося б щонайменше сорок років. У свій вік вона мала бути спроможною не тільки народжувати, а й мала би бути незаміжною або вдовою, інакше годі пояснити як жінка могла стати покриткою. Очевидним є те, що Агафії з таким життєписом у Моринцях на початку ХІХ ст. не існувало.

Дослідження родоводу М. Ісаєнка, використане С. Усенко як аргумент на користь існування сестри К. Бойко – Агафії, також варто відкинути як таке, що укладене неточно. Адже в архівних матеріалах с. Моринці кін. ХVІІІ – поч. ХІХ ст. немає жодного рядка про Агафію Якимівну, від якої буцімто бере початок цей рід.

Ні в родині Бойків, ні в Шевченків ім'я Агафії не було популярним. Єдиною Агафією в обох гілках роду, підхожою за віком, була дружина дядька Павла по батьковій лінії, котра мешкала в с. Кирилівка. Її діти могли бути хрещені і записані до метричної книги тільки при кирилівській церкві, що, як і моринська, була освячена на честь апостола Іоана Богослова.

Більш імовірним поясненням загадкової Агафії видається помилка дяка Степана Зневелича² (1755 – 20.02.1815) [47, 87] при записі справжнього імені Шевченкової матері. До речі, це ім'я згадано у двох нотатках, які передують запису про хрещення Тараса. Так, 5 лютого “у жителя села Моринець Федора Устенкового зятя, и жены его Дарии родилась дочь Агафия, молитвовал и

¹ Часові межі метричних книг охоплено максимально повно, хоча зрозуміло, що можливим роком народження Агафії, яка наче б то стала покриткою у 1814 р., могли б бути лише 1800 – 1802 рр.

² Із клірової відомості за 1814 р. відомо, що С. Зневелич у семінарії не навчався, до с. Моринці був призначений митрополитом Київським та Галицьким Гавриїлом Бенулеско-Бодоні в 1802 р. [10, 309].

крестил Богосл[овской] церкви свящ[еник] Онисим Покасовскій” [45, 695 зв.]. Агафією священик нарід також доньку Юхима та Килини Іващенків (народжена 14 лютого).

Ще в XIX ст. в метричній книзі 1814 р., що зберігалася в моринській церкві, хибний запис імені матері Т. Шевченка було помічено й виправлено (нині документ зберігається в НМТШ, А-60, арк. 24)¹. Натомість у примірнику книги, який церква передала до Київської духовної консисторії, жодних змін унесено не було. Звідси ім'я Агафії як Шевченкової матері помилково потрапило й у свідоцтво про народження Т. Шевченка, що його Київська духовна консисторія видала поетові 23 грудня 1846 р. [86, 84]. Документ разом із іншими Шевченко подав в Університет Св. Володимира. Помилку не виправляв, бо для конкурсної комісії ця неточність не мала жодного значення.

Із запису в метричній книзі за 1814 р. також відомо, що хрещеним батьком Тараса став Григорій Дяденко², як значиться в літературі, сусід і моринський товариш Григорія Шевченка [88, т. 2, 459].

Причину їхніх приязних стосунків розкриває метрична книга за 1811 р., із якої дізнаємося, що Григорій Дяденко (1791–?) був свояком Шевченків. 11 січня 1811 р. він одружився із молодшою сестрою Катерини – Євдокією: “Григорій, Івана Дяденка сын, холост, імѣющій от роду лет 20-ть, жителя села Моринець, з дѣвицею Евдокією, того же села жителя Якима Бойка дочерью, імѣющею от роду лет 19-ть, по учитенїи обысков и по приведенїи родственников к присяги обвѣнчаны приходским священником Алексеем Базаринским” [42, 510 зв.]. У родині Дяденків народилися: Сава (11.09.1811 – ?) [42, 514], Гнат (між 1812 і 1817 рр. – ?) [80, 620 зв.], Михайло (23.05.1816 – ?) [48, 70 зв.], Яків (09.10.1827 – ?) [59, 599 зв.], Варвара (04.12.1818 – 20.03.1819) [50, 286 зв.; 51, 49], Тетяна (1819 – ?) [78, 161], Стефанида (11.11.1822 – ?) [54, 66 зв.].

14 серпня 1827 р. Гр. Дяденко помер, у метричній книзі за цей рік йому записано 40 років³ [59, 604]. Згідно зі сповідною книгою за 1834 р. Євдокія Дяденко разом із дітьми Гнатом, Михайлом, Яковом, Тетяною, Стефанідою мешкала у свекрів Івана та Мотрони Дяденків [79, 1259 зв.].

Наразі відомо про долю двох старших синів Дяденків, тобто Шевченкових двоюрідних братів. Зокрема, у сповідній книзі за 1848 р. записано, що Гнат Григорович Дяденко та його дружина Параскева Юхимівна (1818 – ?) мали трьох синів: Івана (1842 – ?), Кирила (1844 – ?), Панаса (1846 – ?) [80, 620 зв.]. У сповідному розписі за 1850 р. дружиною Михайла Григоровича значиться Мотрона Павлівна (1818 – ?); подружжя виховувало дітей Григорія (1845 – ?) та Лукію (1849 – ?) [81, 631 зв.]; а у сповідному розписі за 1859 р. дружиною Михайла вже названо Фотину Олексіївну (1822 – ?), крім Григорія та Лукії, сім'я ростила Йосипа (1852 – ?) й Килину (1855 – ?) [82, 618 зв.].

Архівні матеріали уточнюють також біографію Павла Бойка – єдиного сина Яким та Параски Бойків. Зокрема, із метричної книги с. Кирилівка за 1812 р. стало відомо, що 28 січня Павло Бойко одружився з Мотрею Боровиченко (1796 – ?), жителькою с. Кирилівка, донькою Онисима Василевого Боровика [24, 423 зв.]. Як справедливо стверджують дослідники Красицькі, дітей у них не було [14, 40:7]. У “Шевченківській енциклопедії” трапилася помилка – М. Боровиченко названо

¹ У збірнику “Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії. 1814 – 1861” запис у метричній книзі с. Моринець про народження Т. Шевченка подано в першому документі, а виправлення відзначено коментарем “В оригіналі закреслено “Агафий” й іншою рукою написано “Екатерины” [86, 6].

² Саме так прочитується прізвище, а не Дуденко, Деденко, або Діденко.

³ Про смерть ще якогось Григорія Дяденка є запис у метричній книзі від 20 травня 1824 р. [56, 501 зв.].

дружиною Я. Бойка, коли ж насправді Мотря була його невісткою [88, т. 1, 472]. У статті “Гілки Шевченкового роду” дівоче прізвище Мотрі хибно визначене як Дяденко [14, № 40, 7].

Останньою із сестер Катерини Якимівни вийшла заміж Ганна Бойко (09.09.1796 – ?), яка 2 січня 1814 р. побралася із Павлом Шкурупенком (1789 – ?): “Павло Шкурупенко, холост, имѣющій от роду лѣтъ 25, житель села Моринець, с дѣвицею Анною, того ж села жителя Якима Бойка дочерью, имеющею от роду лѣтъ 22¹, по учиненіи обысков и по приведеніи родственников к присяге обвѣнчаны священником Онисимом Покасовским” [45, 698 зв.]. Шлюб свідчили Григорій Шевченко (батько поета) та Дорофій Овчаренко, житель с. Моринці. Батько Павла і свекор Ганни – Улас Шкурупенко за інвентарем 1793 р. записаний до стану євреїв [7, 355 зв.]. Пара прожила разом близько сорока років. У їхній сім’ї народилися сини Улян² (21.06.1818 – ?) [50, 285], Каленик (23.08.1825 – ?) [57, 618 зв.], Давид (1830 – ?) [80, 618 зв.], Андріян (28.08.1833 – ?) [62, 557 зв.], доньки Васса (21.09.1815 – ?) [47, 83], Августина (1820 – ?) [78, 148 зв.], Агрипина (23.06.1820 – ?) [52, 62 зв.], Олександра (21.04.1823 – ?) [55, 52 зв.], Оксана (19.01.1828 – ?) [60, 545 зв.], Уляна (1837 – ?) [80, 618 зв.].

В Уляна Шкурупа дружиною була Уляна Герасимівна (1825 – ?), серед їхніх дітей – Андрій (1848 – ?), Пилип (1850 – ?), Хома (1854 – ?), Агрипина (1852 – ?) [82, 614 зв.]. Каленик Шкуруп одружився з Агафією Никифорівною (1829 – ?). Зі сповідної книги за 1859 р. відомо, що подружжя виховувало сина Петра (1854 – ?) та доньок Стефаниду (1850 – ?) й Анну (1857 – ?) [82, 615 зв.]. У цьому ж документі двоюрідний Шевченків брат Давид Шкурупенко записаний солдатом [82, 607 зв.]. Олександра Павлівна Шкурупенко стала покриткою. У сповідному записі за 1859 р. в неї значиться позашлюбний син Степан [82, 616 зв.].

На жаль, метричні книги із записами про одруження Варвари та Дарії Бойків не збереглися. Із документів, що дійшли до нашого часу, можна зробити припущення тільки про їхні ймовірні родини.

Найпевніше, Дарія Бойко (1781 – до 1848) одружилася із Калеником Семеновичем Дяченком (1772 – ?) [78, 160]. Цю думку підтверджує передусім вік Дарії Дяченко, якій згідно зі сповідною книгою за 1823 р. було сорок три роки [78, 160]. Саме такого віку була й Дарія Бойко. Із метричної книги за 1822 р. вдалося з’ясувати, що ім’я по батькові дружини Каленика Дяченка було Якимівна. 19 березня цього року “у жителя с. Моринець Каленика Дьяченка и жени его Даріи Якимовой родилась дочь Дарія, молитвовал и крестил священник Іосиф Радзівевскій” [54, 63 зв.]. Про близькі взаємини Дяченків із Бойками та Шевченками свідчить і той факт, що їхнього сина Трохима Дяченка 1813 р. хрестив Григорій Шевченко, батько поета [44, 850 зв.].

У родині Одарки та Каленика Семеновича Дяченків народилися Гаврило (1802 – ?) [79, 1263], Никифор (1803 – ?) [80, 627 зв.], Григорій (1805 – 03.07.1828)³ [78, 160; 60, 565 зв.], Олексій (1812 – ?) [78, 160], Трохим (19.09.1813 – ?) [44, 850 зв.], Герасим (04.03.1816 – до 1823) [48, 69 зв.; 78, 160], Федір (10.02.1818 – 23.02.1818) [50, 283 зв., 289 зв.], Лука (18.10.1819 – ?) [51, 45], Мина (1821 – ?) [79, 1266], Максим (13.08.1824 – 17.02.1828) [56, 497 зв.; 60, 552],

¹ Насправді Ганна мала 17 р.

² При хрещенні немовляті було дано ім’я Іоан, але в усіх подальших записях хлопчик такого ж віку названий іменем Улян.

³ Григорій Дяченко, очевидно, був одружений із Мотроною (дівоче прізвище невідоме). 27 березня 1827 р. в них народилася дівчинка, яку священник записав теж Мотроною [59, 597 зв.].

Васса (21.08.1808 – ?) [39, 67], Агафія (05.02.1818 – 11.03.1818) [50, 283 зв., 289 зв.], Дарія (19.03.1822 – ?) [54, 63 зв.], Єфросинія (19.01.1828 – 15.10.1828) [60, 545 зв., 566].

На сьогодні відомо про сім'ї кількох дітей Дяченків. Зокрема, Гаврило Каленикович (1802 – ?) 4 листопада 1823 р. одружився з Параскою Федорівною (1804/1805 – ?) [55, 57 зв.]. За сповідною книгою 1834 р. вони виховували Адріана¹ (22.08.1825 – ?) [57, 618 зв.], Семена (1831 – ?) [79, 1263] та Мокрину (23.07.1828 – ?) [60, 560]. 28 серпня 1827 р. в подружжя народилася донька Наталя, яка через кілька днів померла (05.09.1827) [59, 599, 604 зв.]. Після 1834 р. народився Хома Гаврилович, його дружиною стала Маріамна Євфимівна (1838 – ?) [82, 622 зв.].

31 січня 1826 р. Никифір Дяченко одружився з Анною Василівною Лавріненко (1807/1810 – ?) [58, 604], разом вони ростили Олексія (1833 – ?), Панаса (1839 – ?), Єрофія (1847 – ?), Мануїла (1849 – ?) [81, 638 зв.], Анну (03.09.1828 – ?) [60, 560 зв.], Уляну (1831 – ?), Катерину (1840 – ?), Ликерію (1843 – ?) [80, 627 зв.; 82, 620].

В Олексія Дяченка дружиною була Параска Андріївна (1812 – ?). На сьогодні відомо про п'ятьох їхніх дітей – Івана (1838 – ?), Єпистимію (1831 – ?), Пелагію (1835 – ?), Євфимію (1848 – ?), Уляну (1850 – ?) [80, 627 зв.; 82, 620].

Трохим Дяченко побрався з Євдокією Савівною (1820 – ?), з-поміж їхніх дітей були доньки Пелагія (1843 – ?), Софія (1845 – ?), Уляна (1850 – ?), Феодосія (1855 – ?), Улита (1857 – ?) [80, 627 зв.; 82, 620].

У Луки Дяченка та його дружини Устини Антонівни (1820 – ?) народилися Павло (1838 – ?), Макар (1840 – ?), Меркурій (1841 – ?), Григорій (1850 – ?), Улян (1852 – ?), Яків (1857 – ?), Анна (1845 – ?), Ірина (1847 – ?) [80, 627 зв.; 82, 626].

Усі діти від цих шлюбів доводилися Шевченкові двоюрідними небожами.

За архівними джерелами вдалося також з'ясувати ймовірне прізвище в заміжжі найстаршої доньки Якіма Бойка – Варвари. У сповідній книзі за 1812 р. надibuємо на подружжя Варвари й Петра Кривенків (1770 – ?) [76, 673]. Зазначено, що вік дружини становить 33 р., цей вік близький до віку Варвари Якимівни². Припущення про те, що Варвара Кривенко була донькою Якіма Омеляновича, підтверджується також іншими записами зі сповідних та метричних книг ЦДІАК України про Кривенків і Бойків. Зокрема, саме Варвара Кривенко хрестила двох доньок Мотрони та Сидора Заваліїв 1804 р. [35, 498] та 1817 р. [49, 52 зв.] (ім'я обох – Марія), а Петро Кривенко був хрещеним батьком Михайлові (23.05.1816 – ?), сину Євдокії й Григорія Дяденків [48, 70 зв.]. Водночас онук Варвари та Петра Кривенків Дем'ян, що народився згідно із записом у метричній книзі 1 листопада 1826 р. в сім'ї найстаршого їхнього сина Матвія (1797 – ?) та невістки Марини Федорівни, був хрещеником Пилипа Завалієнка – сина Сидора та Мотрони Завалієнків [58, 603].

Сім'я Варвари та Петра Кривенків, крім Матвія, виховала Андрія (1796 – ?) [81, 633], Василя (28.02.1809 – ?) [40, 40], Уляну (1808 – ?) [76, 673], Параскеву (14.10.1814 – ?) [45, 697 зв.], Агафію (05.02.1817 – ?) [49, 51 зв.], Єремію (31.05.1823 – 01.06.1823) [55, 53, 58]. Хрещеною матір'ю Параскеви та Агафії була Дарія Якимівна Дяченко.

¹ Хрещеним батьком дитини подружжя обрало Павла Якимовича Бойка.

² Згідно зі сповідним розписом 1788 р. Варвара народилася 1774 р., а із запису за 1812 р. – 1779 р. Різниця в кілька років при визначенні віку селян писарем-дяком супроводжує численні записи в сповідних та метричних книгах кін. XVIII–XIX ст. Чим більший був вік кріпаків, тим суттєвішою була хиба.

31 січня 1826 р. Матвій Кривенко одружився із Мариною Федорівною Кислою (1804 – ?) [58, 604]. Другою дружиною Матвія Петровича була Катерина Яківна (1812 – ?). За сповідними книгами 1848, 1850 рр. подружжя мало синів Дем'яна (1827 – ?), Микиту (1841 – ?), Олексія (1829 – ?), Петра (1843 – ?), Фоку (1847 – ?), Юхима (1849 – ?) та доньку Євгенію (1837/1840 – ?) [80, 622; 81, 633]. Наприкінці 1840-х років Дем'ян Матвійович одружився з Оленою Степанівною (1831 – ?) [81, 633].

Андрій Петрович Кривенко одружився 25 січня 1825 р. з Агрипиною Євстратівною Г[о]робинченко (1806 – ?) [60, 621]. У них народилися Леонтій (1839 – ?) [81, 633], Григорій (1850 – ?) [82, 619], Ганна (1831 – ?) [81, 633], Варвара (1842 – ?) [81, 633] та Уляна (1845 – ?) [81, 633].

27 січня 1829 р. Уляна Кривенко вийшла заміж за Трохима Яковича Дроненка (1808 – ?) [61, 619 зв.].

Загалом із 1787 р. по 1859 р. вдалося виявити відомості про багатьох Шевченкових родичів по матері Катерині Бойко. З-поміж них – 5 тіток, 1 дядько, 27 двоюрідних братів та 21 двоюрідна сестра, численні двоюрідні племінники, а саме 38 хлопців та 35 дівчат, а також 3 внучатих небожів.

Ще 1828 р., після смерті В. Енгельгардта, Моринці разом із навколишніми селами Будищами, Верещаками, Журавкою, Кирилівкою, Пединівкою, Сегединцями й Майданівкою успадкував його син Павло Енгельгард. Навесні 1829 р. П. Енгельгардт відбув у Вільно за місцем служби – його призначено ад'ютантом віленського генерал-губернатора О. Римського-Корсакова, через два роки полковник П. Енгельгардт із прислугою оселився в Петербурзі, де й провів решту життя. До маєтку в Будищах навідувався зазвичай улітку. Увесь цей час його землями опікувалися управителі.

Про побут і особливості життя українських селян ХІХ ст. йдеться в дослідженнях В. Грабовецького, В. Орлика, О. Степанишиної та ін. Найдокладніше життя Шевченкових земляків висвітлено в працях О. Степанишиної, учениці М. Грушевського, тому звертаємося до них частіше. Зокрема, із її дослідження "Господарство графів Браницьких на Київщині і реформа 1861 року в їхніх маєтках" (1930) дізнаємося, що через брак достатньої кількості землі, жителі вільшанського ключа отримували в користування одні з найменших земельних наділів: піші селяни – 3 десятини¹, напівтяглові – 6 десятин, плугові – 12 десятин. Для порівняння: у сусідніх Васильківському і Таращанському ключі земельний наділ плугових селян становив 30 десятин, а у Богуславському ключі – 19 десятин [83, 158].

У цій же статті О. Степанишина зазначає, що за користування землею селяни виконували додаткові повинності: обробляли поля поміщика, косили, жали, перевозили зерно чи призначалися до інших сільськогосподарських робіт. У сусідньому вільшанському маєтку, який із 1830 р. належав родичам Енгельгардтів Браницьким, за користування 1 десятиною землі в 1840-х роках селяни зобов'язувалися: заборонувати 1 десятину, зорати 0,5 десятини, нажати хліба – 0,5 копи, скосити хліба чи сіна – 0,5 копи, зв'язати хліба – 3 копи², привезти до економії зерна – 5 возів, сіна – 1 віз [83, 152]. Вільні селяни землю орендували. У 1830 – 1840-х роках 1 десятина на Черкащині коштувала від 2 до 4,5 карб., а напередодні реформи оплата орного поля зросла утричі [83, 137].

¹ Розмір десятини не був сталим. Казенна десятина, узаконена межовими інструкціями царського уряду (від 13 трав. 1754 р., 13 лют. 1766 р.), дорівнювала 2400 (80х30) сажням, або ж 1,09 га. У 1852 р. у вільшанському ключі розмір 1 десятини був зменшений до 500 сажнів, тобто 0,20 га чи 20 соток [83, 157].

² 1 копа – 60 снопів.

Не весь ґрунт був однаково родючим. В іншій праці “Сторінка з історії 1861 року в Шевченківських селах” О. Степанишина вказує, що з найкращої частини чорнозему врожай становив від 12 до 15 кіп снопів із десятини, з яких вимолочували 4–6 четвериків¹ зерна. На найменш родючій ділянці врожай становив лише 5–7 кіп [84, 120]. Тобто із 3 десятин можна було отримати щонайбільше 300–450 кілограмів жита, пшениці, вівса, ячменю, проса, тощо. Водночас частину поля з цієї землі залишали для вирощування картоплі, льону, конопель, городини.

За відробіток селяни користувалися також панськими сіножатями, левадами, луками.

Загалом у середині XIX ст. кількість днів на панщині зросла до 5–6 на тиждень [9, т. 24, 229].

Цікаво простежити вартість найнеобхідніших в ужитку продуктів харчування та одягу. Як дослідив В. Орлик, 1827 р. у Київській, Катеринославській, Херсонській і Таврійській губерніях пуд житнього борошна коштував близько 42 коп., пшеничного – 1 руб. 26 коп., гречаного – 43 коп., солі найвищого ґатунку – 1 руб. 61 коп., а другого ґатунку – 1 руб. 48 коп., четверть² пшона – 9 руб. 91 коп., ячменю – 2 руб. 96 коп., вівса – 3 руб. 28 коп., фунт³ пшеничного хліба – 7 коп., житнього – 3 коп., свинячого сала – 4 руб. 83 коп., баранини 1-го сорту – 23 коп., свіжої риби – 15 коп., привізної – 20 коп., коров'ячого масла – 25 коп., овечого – 18 коп. і фунт меду – 29 коп. [66, 259–260].

У 1840-х роках у суміжному Богуславському повіті кожух можна було придбати за 8 карб. сріблом, свиту чорну – за 15 карб., жупан синій коштував 12 карб., шапка – 1 карб., сорочка тонка полотняна – 1 карб. [83, 136].

У дні, вільні від панщини, селянам дозволялося працювати за окрему оплату в економії та на заводах. Денна робота теслі, коваля оплачувалася в 15 коп., каменяра – 2 карб., муляра – 20 коп., за випал вапна виплачували 15 коп. Деякі селяни працювали шинкарями, від кожного проданого ока горілки⁴ отримували 0,5 коп. сріблом. За роботу в млині 1/3 частину прибутків залишали собі [83, 154].

Наприкінці 1840-х років на Київщині пришвидшилося впровадження здобутків промисловості. У середині 1840-х років побудовано цукровий завод у Вільшані, 1848 р. ще один – у с. Гнилець, що за 5 км від с. Моринці [1, 67]. У 1850-х роках Вільшанський завод одним із перших в Європі розпочав виробництво рафінаду. Напередодні реформи тільки тут працювало 210 робітників із навколишніх сіл [83, 140]. Для потреб цукрових заводів було зведено допоміжні будівлі – дві цегельні, одну з яких збудовано в 1850-х роках у Моринцях, та ливарню для виготовлення форм [83, 139].

Необхідні кошти для будівництва заводів поміщики отримували від держави під заклад маєтків. Скажімо, Вільшанський замок, який відійшов Браницьким після смерті В. Енгельгардта, було заставлено 1849 р. в Санкт-Петербурзькій “Схоронній казні” на суму 286 250 сріблом на 37 років [83, 140]. Тут же було закладено й Моринці. У 1840-х роках у селі діяв поташний завод і завод для виробництва плугів, возів, бочок та іншого землеробського реманенту. При заводах і млинах працювало 4 кузні. Після смерті П. В. Енгельгардта у 1849 р. його спадкоємець В. П. Енгельгардт продав у 1853 р. свої володіння у

¹ У Російській імперії у XV – поч. XX ст. один четверик дорівнював 8 гарнцям або 26,24 л. Урожай в об'ємі 4–6 гарнців дорівнює 105,6–158,4 л.

² Четверть дорівнює 8 пудам.

³ Фунт російський – 409,512 грам.

⁴ Міра об'єму хмільних напоїв, що приблизно дорівнює 1–1,5 л.

вільшанському ключі графу В. В. Браницькому [64, 179]. Борг маєтку, до якого, крім Моринець, належали також села Верещаки та Майданівка, на момент продажу включно із відсотками становив 99 808 руб. 58 коп. [64, 180].

Становище селян погіршилося після введення інвентарних правил у 1847 – 1848 рр., за якими селяни втратили право випасати худобу на левадах, користуватись лісом для будівництва та опалення [83, 158–159]. Така заборона зумовлена тим, що частину земель було віддано під промислові підприємства, а ліс значно зріс у ціні разом із виникненням цукроварень, які потребували значної кількості палива. Наприклад, у 1850-х роках Браницькі продали за один раз 200 сажнів моринського лісу, у той час як сажень деревини коштував 10–15 карбованців [83, 159].

Т. Шевченко міг споглядати життя селян та побутові зміни на батьківщині під час мандрівок Україною. У шевченкознавчій літературі є згадки, що поет відвідував обійстя Якіма Бойка у 1843 р., 1845 р. [14, № 40, 7] та у 1859 р. [88, т. 5, 214]. Про останню подорож О. Кониський отримав свідчення від односельців, які згадували, що в Моринцях Шевченко начебто “<...> оглянув церкву всередині і, казали мені люди р. 1891, щось малював” [13, 499]. Про який малюнок художника йдеться, невідомо. О. Кониський припускає, що це міг бути вид із церкви або іконостас.

Згідно із кліровою відомістю 1859 р. в Моринцях проживало 2141 жителів [11, 345 зв.], серед них і численні нащадки Бойків. Попри всі труднощі, які випали на долю українських селян ХІХ ст., рід Шевченкової матері Катерини Бойко зберіг міць одвічно важливої для українців і возвеличеної Шевченком родини. Їхню історію, переплетену з долями інших земляків Черкаського краю, сьогодні розкривають архівні матеріали, подальше вивчення яких висвітлить нові подробиці про долі нащадків сім'ї, що з її коріння зріс геній.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Грабовецький В., Неумитий В.* Моринці. Сторінки історії села Тараса Шевченка та вшанування Кобзаря. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. – 344 с.
2. *Гудченко З., Хохол Ю.* Меморіал Т. Г. Шевченка в Моринцях // Жовтень (Львів). – 1984. – № 3. – С. 103–106.
3. *Дмитренко О., Шудря М.* Верховіть черешатого дуба // В сім'ї вольній, новій. Шевченківськ. зб. / ред. кол.: М. Бажан, О. Бандура, П. Білецький та ін.; упоряд. О. Дмитренко, В. Костенко. – Київ: Рад. письм., 1984. – Вип. 1. – С. 122–194.
4. Енциклопедія історії України: У 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: В-во “Наукова думка”, 2003 – 2013.
5. *Жур П.* Труды і дні Кобзаря: Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / вступ ст. М. М. Павлюка. – Київ: Дніпро, 2003. – 520 с. – (Бібліотека Шевченківського комітету).
6. *Жур П.* Труды и дни Кобзаря. – Люберцы: Люберецкая газета, 1996. – 568 с.
7. Инвентари ключа Ольшанского, составлены на грунтъ каждого селенія по рознѣ в октябрѣ мѣсяцѣ 1793 года. Моринцы [Звенигородского уезда Киевской губернии]. Список крестьян села Моринець [Звенигородского уезда Киевской губернии] // ДАЧО. – Ф. 661, оп. 114, спр. 1, арк. 355 зв.–360, 496–554 зв.
8. Инвентарная книга владений действительного тайного советника Василия Васильевича Энгельгардта за 1796 год. Инвентарь села Морынец [Звенигородского уезда Киевской губернии] // ДАЧО. – Ф. 399, оп. 1, спр. 1, арк. 1–8 зв.
9. Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. / Головна ред. кол.: П. М. Тронько (голова Головної редкол.), М. П. Бажан, І. К. Білодід та ін. – Київ: Ін-т історії АН УРСР; Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1967 – 1974.
10. Клировая ведомость с. Моринець за 1814 год // ЦДАІАК України. – Ф. 127, оп. 1011, спр. 625, арк. 308–310.
11. Клировая ведомость с. Моринець за 1859 год // ЦДАІАК України. – Ф. 127, оп. 1011, спр. 663, арк. 342–345 зв.
12. *Кониський О.* Подорож у рідні села Шевченка (1892 року) // *Плевако М.* Тарас Шевченко. – Харків: ДВУ, 1926. – С. 169–175.
13. *Кониський О.* Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя // упоряд., підгот., тексти, передм., приміт., покажч. В. Л. Смілянська. – Київ: Дніпро, 1991. – 702 с.

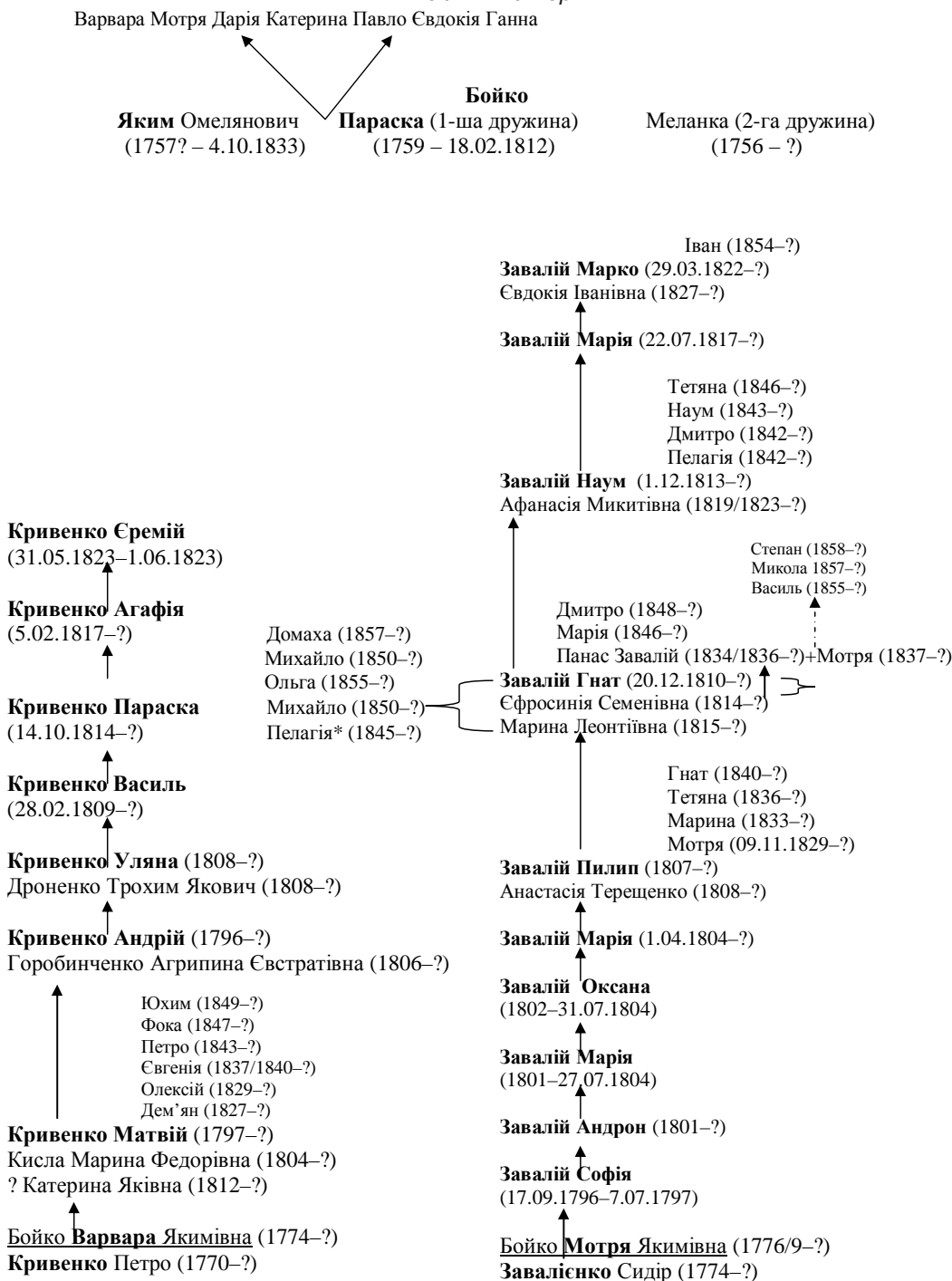
* Генелогічне дерево Катерини Бойко (Шевченко) див. на с. 24–26). – *Прим. ред.*

14. *Красицький Д., Красицька А.* Гілки Шевченкового роду // Літ. Україна. – 1987. – № 39. – С. 7, № 40. – С. 7, № 41. – С. 8.
15. *Красицький Д.* До біографії Шевченка раннього періоду // Зб. праць шостої наукової шевченківської конференції / АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 32–48.
16. *Красицький Д.* Родовід // Слово і Час. – 1991. – № 5. – С. 85–91.
17. *Крип'якевич І.* Богдан Хмельницький / упоряд., прим. Р. Крип'якевич; передм. Я. Ісаєвича; вид. 2-ге, випр. і доп. – Львів: “Світ”, 1990. – 408 с.
18. *Лазаревський О.* Матеріали для біографії Т. Г. Шевченка // Основа. – 1862. – № 3. – С. 1–10. – (другої пагінації).
19. *Маслов В.* Тарас Григорьевич Шевченко: биографический очерк. – Москва: Тип. А. А. Карцева, 1887. – 52 с.
20. *Матійко Г.* На полюсах Шевченкової біографії / відп. ред. К. П. Дорошенко. – Київ: Т-во “Знання” УРСР, 1973. – 48 с.
21. Метрична книга с. Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1804 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1231, арк. 55–83 зв.
22. Метрична книга с. Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1806 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1265, арк. 908–933.
23. Метрична книга с. Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1808 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1294а, арк. 476–508.
24. Метрична книга с. Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1812 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1353, арк. 410–436.
25. Метрична книга с. Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1816 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1407, арк. 21–43 зв.
26. Метрична книга с. Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1819 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1454, арк. 86–103.
27. Метрична книга с. Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1821 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1485, арк. 91–110 зв.
28. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1793 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 976, арк. 373–378.
29. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1796 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1064, арк. 639–652.
30. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1797 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1096, арк. 478–487 зв.
31. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1800 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1179, арк. 145–157 зв.
32. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1801 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1196, арк. 241–253 зв.
33. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1802 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1211, арк. 26–38 зв.
34. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1803 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1224, арк. 636–647.
35. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1804 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1231а, арк. 495–511 зв.
36. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1805 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1013, спр. 146, арк. 497–510 зв.
37. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1806 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1265, арк. 824–836.
38. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1807 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1281, арк. 679–693.
39. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1808 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1294, арк. 60–77.
40. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1809 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1307, арк. 39–49 зв.
41. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1810 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1339, арк. 393–404 зв.
42. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1811 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1338, арк. 510 зв.–514 зв.
43. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1812 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1353, арк. 445–456.

44. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1813 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1364, арк. 847–858 зв. – (без титулу).
45. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1814 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1378, арк. 695–703. – (без титулу).
46. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1814 р. [Запис про народження Тараса Шевченка] // НМТШ. – А. 60, арк. 24.
47. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1815 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1393, арк. 81–90 зв.
48. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1816 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1407, арк. 69–75 зв.
49. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1817 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1420а, арк. 51–57 зв.
50. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1818 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1436, арк. 283–291 зв.
51. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1819 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1454, арк. 41–50 зв.
52. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1820 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1468, арк. 61–68 зв.
53. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1821 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1485, арк. 50–56 зв.
54. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1822 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1497, арк. 63–74.
55. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1823 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1511, арк. 52–59 зв.
56. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1824 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1526, арк. 496–502 зв.
57. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1825 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1013, спр. 164, арк. 616–625 зв.
58. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1826 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1558, арк. 600–607 зв.
59. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1827 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1578, арк. 596–605.
60. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1828 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1595, арк. 545–567.
61. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1829 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1615, арк. 615–623.
62. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1833 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1706, арк. 552–568 зв.
63. Метрична книга с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1849 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 2530, арк. 1458–1506.
64. О согласи на продажу г. Энгельгардтом графу Браницкому имения от 24 июня 1853 г. // ЦДІАК України. – Ф. 486, оп. 1, спр. 12943, арк. 179–180 зв.
65. Об экономах или приказчиках помещичьих имѣній Звенигородского уѣзда Киевской губернии, составлена с 1849 года, с. Пединовка // ЦДІАК України. – Ф. 442, оп. 435, спр. 36, арк. 71 зв.–72.
66. Орлик В. Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період: монографія. – Кіровоград: Вид-во “Імекс-лtd”, 2007. – 631 с.
67. Полное Собрание Законов Российской Империи: Собрание первое: С 1649 по 12 декабря 1825 года: У 45 т. (48 кн.). – Санкт-Петербург: Тип. II Отд-ния собств. Е. И. В. канцелярии, 1830.
68. Похилевич А. Сказания о населённых местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев: В тип. Киево-Печер. лавры, 1864. – [2], V, 763 с.
69. Пушик С. Славетний предок Кобзаря // В сім’ї вольній, новій. Шевченківськ. зб. – Київ: Рад. письм., 1989. – Вип. 5. – С. 231–274.
70. Ревізкий реєстр с. Кирилівка та Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1816 р. // ДАКО. – Ф. 280, оп. 2, од. зб. 314, арк. 1–71 зв., 166–218 зв.
71. Русский биографический словарь: У 25 т. – Санкт-Петербург: Изд. Имп. Русс. Ист. Обществом; Тип. Главного Управления Уделов, 1896 – 1918.
72. Словник української мови: В 11 т. / ред. І. К. Білодіда; АН УРСР; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980.

73. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1787 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1017, спр. 29, арк. 33–49 зв.
74. Сповідний розпис с. Моринці та Кирилівка Звенигородського повіту Київської губернії за 1788 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1017, спр. 49, арк. 1–18, 61–78.
75. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1809 р. [Запис про сім'ю Якіма Бойка] // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1016, спр. 138, арк. 84 зв.
76. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1812 р. // ЦДІАК України. Ф. 127, оп. 1016, спр. 151, арк. 656–681 зв.
77. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1817 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1016, спр. 183, арк. 121–139 зв.
78. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1823 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1016, спр. 233, арк. 141–169 зв.
79. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1834 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1015, спр. 484, арк. 1252–1268.
80. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1848 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1015, спр. 747, арк. 608–631.
81. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1850 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1015, спр. 394, арк. 619–707.
82. Сповідний розпис с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії за 1859 р. // ЦДІАК України. – Ф. 127, оп. 1016, спр. 426, арк. 606–627.
83. *Степанишина О.* Господарство графів Браницьких на Київщині і реформа 1861 року в їхніх мастках // Студії з історії України Науково-дослідчої катедри з історії України в Києві = Les études d'histoire d'Ukraine publiés par la Chaire des études historiques à Kiev / ред. М. С. Грушевський. – Київ: Коштом Управління науковими установами України, 1930. – Т. 3. – С. 117–232.
84. *Степанишина О.* Сторінка з історії 1861 року в Шевченківських селах // Студії з історії України науково-дослідчої катедри з історії України в Києві = Les études d'histoire d'Ukraine publiés par la Chaire des études historiques à Kiev / Всеукраїнська академія наук; Науково-дослідча катедра історії України. – Київ: Держ. вид-во України, 1929. – Т. 2. Виданий на пошану академ. Михайла Сергієвича Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. – С. 112–128.
85. Т. Г. Шевченко: біографія/авт.: В. С. Бородін, Є. П. Кирилюк, В. Л. Смілянська та ін.; відп. ред. Є. П. Кирилюк; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ: Наук. думка, 1984. – 560 с.
86. Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії. 1814–1861 / упоряд. А. І. Поляничко (керівник); за ред. Є. П. Кирилюка; 2-ге переробл. та доп. вид. – Київ: Вища шк.: Вид-во при КДУ, 1982. – 431 с.
87. *Чалий М.* Життя і твори Тараса Шевченка: (звід матеріалів до його біографії) / перекл. з рос., післямова та комент. В. Смілянської; відп. ред. С. Гальченко; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; перевид. 1882 р. – Київ: Веселка, 2011. – 263 с.
88. Шевченківська енциклопедія: В 6 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова), М. П. Бондар, О. В. Боронь та ін.; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2012–2015.
89. Шевченківський словник: У 2 т. / редкол.: Є. П. Кирилюк (відп. ред.) та ін.; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ: Наукова думка, 1976–1977.
90. *Шевченко В.* Воспоминание о Тарасе Григорьевиче Шевченко // Правда. 1876. – № 2. – С. 64–69. Цит. за: Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського. – Київ: Дніпро, 1982. – 547 с.
91. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: У 12 т. / голова редкол. М. Г. Жулинський; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ: Наук. думка, 2001–2013.
92. *Шудря М.* Шевченків рід // Віче. – 2006. – № 5–6. – С. 29–30.
93. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław, t. 1–15. – Warszawa, 1880–1902. – Т. 6: [Malczyce–Netreba]. – 1885. – 960 s.

**Генеалогічне дерево Якіма й Параски Бойків –
найдавніших відомих предків Тараса Шевченка
по лінії матері**

Роди Кривенко Варвари, Завалій Мотрі

Дяченко Єфросинія
(19.01.1828–15.10.1828)

↑
Дяченко Максим
(13.08.1824–17.02.1828)

↑
Дяченко Дарія
(19.03.1822–?)

↑
Дяченко Мина
(1821–?)

↑
Яків (1857–?)
Улян (1852–?)
Григорій (1850–?)
Ірина (1847–?)
Анна (1845–?)
Меркурій (1841–?)
Макар (1840–?)
Павло (1838–?)

↑
Дяченко Лука (18.10.1819–?)
Устина Антонівна (1820–?)

↑
Дяченко Агафія
(05.02.1818–11.03.1818)

↑
Дяченко Федір
(10.02.1818–23.02.1823)

↑
Дяченко Герасим
(4.03.1816 – до 1823)

↑
Уляна (1850–?)
Юхимія (1848–?)
Іван (1838–?)
Пелагія (1835–?)
Єпистимія (1831–?)

↑
Дяченко Трохим (19.09.1813–?)
Євдокія Савівна (1820–?)

↑
Дяченко Васса (1811–?)

↑
Дяченко Григорій
(1805–3.07.1828)

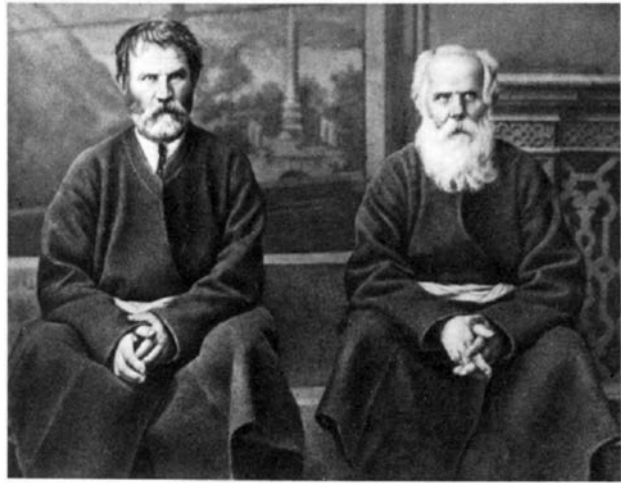
↑
Мануїл (1849–?)
Єрофій (1847–?)
Ликерія (1843–?)
Катерина (1840–?)
Панас (1839–?)
Олексій (1833–?)
Уляна (1831–?)
Анна (3.09.1828–?)

↑
Дяченко Никифір (1803–?)
Лавріненко Анна Василівна (1807/1810–?)

↑
Хома (після 1834–?)
Семен (1831–?)
Мокрина (23.08.1828–?)
Наталія (28.08.1827–5.09.1827)
Адріан (22.08.1825–?)

↑
Дяченко Гаврило (1802–?)
Параска Федорівна (1804/1805–?)

↑
Бойко Дарія Якимівна (1781–?)
Дяченко Каленик (1772–?)

Брати Тараса Шевченка Йосип і Микита

Шевченко Йосип
(08.04.1821 – бл. 1878)

↑
Шевченко Марія
(26.01.1819–1846)

↑
Шевченко Ярина
(25.05.1816–1865)

↑
Шевченко Тарас
(25.02.1814–26.02.1861)

↑
Шевченко Микита
(28.05.1811–бл. 1870)

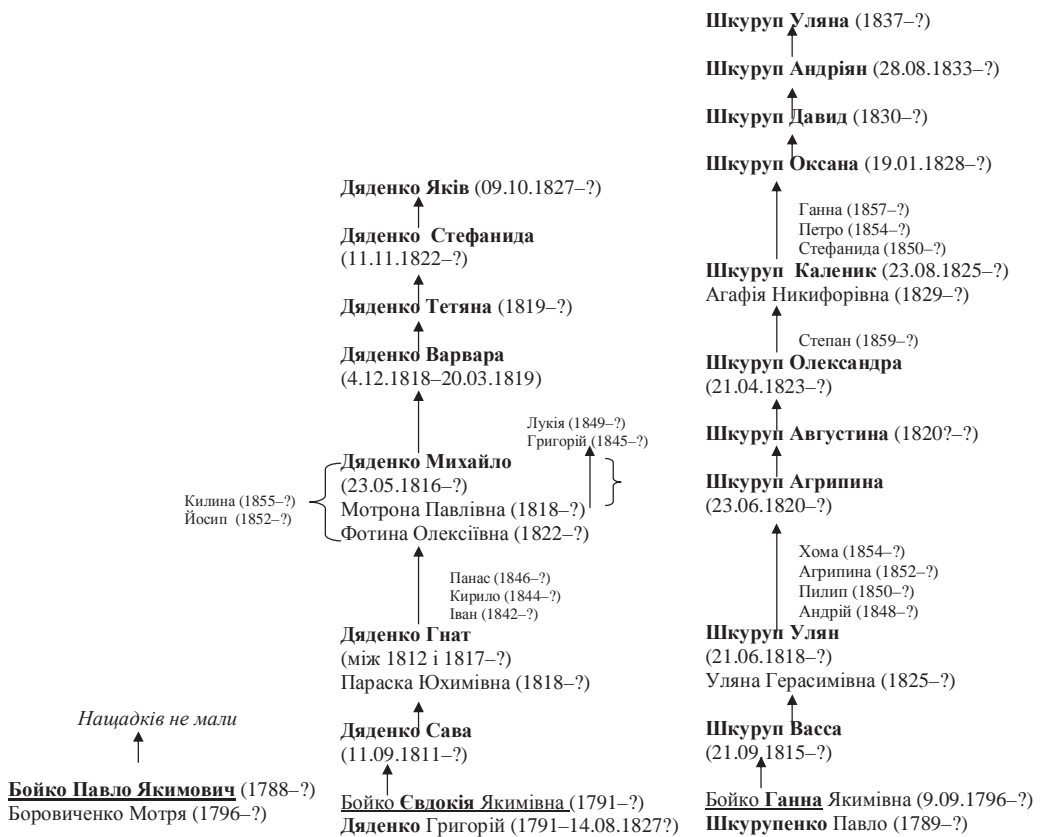
↑
Шевченко Марія
(30.03.1808–12.02.1810)

↑
Шевченко Параскева
(16.10.1806–21.04.1807)

↑
Шевченко Катерина
(20.11.1804–11.07.1848)

↑
Бойко Катерина Якимівна (1785–20.08.1823)
Шевченко Григорій (1781–21.03.1825)

Роди Дяченко Дарії, Шевченко Катерини

Роди Бойка Павла, Дяденко Євдокії, Шкурупенко Ганни

Отримано 19 листопада 2018 р.

м. Київ

НАЄНКО М. ПІСЛЯ СКАЗАНОГО І... ПОЗА ЗАПИСОМ. – Київ: Освіта України. – 2018.– 488 с.

“Після сказаного” – це поширений в інформаційному побуті “Postscriptum”, а “поза записом” – улюблений вислів багатьох лекторів-професорів, які інколи відхиляються від “своєї” теми і повідомляють якусь цікаву асоціативну притичину. До книжки М. Наєнка “Після сказаного...” ввійшли не дуже помічені свого часу студії автора про різні аспекти літературно-критичного життя в Україні останніх років. Вони або “загубилися” в анналах дисертаційних процедур, або існують лише в малотиражних збірниках матеріалів конференцій, у якихось ювілейних виданнях чи прозвучали в радіо- і телепрограмах. У цих студіях відбилися важливі грані розвитку літературного та педагогічного процесу в Україні ХХ – ХХІ ст., і тому вони можуть бути цікавими не лише для автора, а й для певної частини літературознавців та тих читачів, які в художньому й науковому слові ніколи не перестають шукати прихованого, часом справді глибинного змісту.

Наші презентації